

งานช่างศิลปวิทยา

ปูนปั้น เครื่องถมและลงยา เครื่องรัก
ประดับมุก ประดับกระจก

สำนัก
พิมพ์คดี

งานช่างศิลป์ไทย
ปูนปั้น เครื่องถมและลวดลาย
เครื่องรัก ประดับมุก
ประดับกระชก

งานช่างศิลป์ไทย
ปูนปั้น เครื่องถมและลวดลาย
เครื่องรัก ประดับมุก
ประดับกระชก

สำนัก
พิมพ์ **คดี**

ข้อมูลทางบรรณานุกรมของสำนักหอสมุดแห่งชาติ

งานช่างศิลป์ไทย : ปูนปั้น เครื่องถมและลงยา เครื่องรัก ประดับมุก ประดับกระจก.
-- กรุงเทพฯ : แสงแดดเพื่อนเด็ก (คติ), 2555.
240 หน้า.

1. ศิลปกรรม--ไทย. I. ชื่อเรื่อง.

721.0446

ISBN 978-616-7705-51-4

งานช่างศิลป์ไทย : ปูนปั้น เครื่องถมและลงยา เครื่องรัก ประดับมุก ประดับกระจก

พิมพ์ครั้งที่ ๑ สิงหาคม ๒๕๕๕

จำนวนพิมพ์ ๓,๐๐๐ เล่ม

ราคา ๓๙๐ บาท

สงวนลิขสิทธิ์เรื่องและภาพโดย © บริษัท สำนักพิมพ์แสงแดด จำกัด

ห้ามลอกเลียนหรือนำภาพไปใช้ไม่ว่าส่วนใดส่วนหนึ่งของหนังสือ นอกจากได้รับอนุญาต

สำนัก
พิมพ์ **คติ**

อยู่ในเครือบริษัท สำนักพิมพ์แสงแดดเพื่อนเด็ก จำกัด

คณะผู้จัดทำ

กรรมการผู้จัดการ นิดดา หงษ์วิวัฒน์

ผู้จัดการทั่วไปและผู้จัดการฝ่ายผลิต น่าน หงษ์วิวัฒน์

ผู้จัดการฝ่ายการตลาด ปราณี พงษ์พันธ์

ที่ปรึกษาฝ่ายผลิต จิรนนท์ ทับเนียม

บรรณาธิการเล่ม นิดดา หงษ์วิวัฒน์

กองบรรณาธิการ วชิรวิทย์ ศรีสรรพางค์, ธาณินทร์ ทิพย์วงศ์

พิสูจน์อักษร วชิรวิทย์ ศรีสรรพางค์

บรรณาธิการศิลป์ ตุลย์ หงษ์วิวัฒน์

ศิลปกรรม นุชนาถ ทวีทรัพย์

ฝ่ายการตลาด บุญเจริญ หมั่นศรี, ฉัตรชัย GANGMANT

ฝ่ายการเงิน ชลธิชา อ่วมด้วง, วรณีย์ ทองสม, มลิวรรณ เจนจบ

หัวหน้าสายส่ง ชาญชัย พยอ

ฝ่ายผลิต นภาพกร ขำชัยภูมิ, กนกวรรณ สอนสุคนธ์

แยกสี บริษัท สแกนอาร์ต จำกัด โทร. ๐-๒๒๙๒-๐๒๗๙-๙๑

พิมพ์ที่ บริษัท พิมพ์ดี จำกัด โทร. ๐-๒๔๐๑-๙๔๐๑

จัดจำหน่ายโดย บริษัท สำนักพิมพ์แสงแดด จำกัด

๓๒๐ ลาตพร้าว ๙๔ (ทาวน์ อิน ทาวน์) แขวงพลับพลา เขตวังทองหลาง กทม. ๑๐๓๑๐

สั่งซื้อหนังสือติดต่อฝ่ายการตลาด โทร. ๐-๒๙๓๔-๔๔๑๔ ต่อ ๑๐๒-๑๑๐

แฟกซ์ ๐-๒๕๓๘-๑๔๙๙, ๐-๒๙๓๔-๔๔๑๕ e-mail : marketing@sangdad.com

ติดต่อฝ่ายบรรณาธิการสำนักพิมพ์ โทร. ๐-๒๙๓๔-๔๔๑๔ ต่อ ๒๐๗ แฟกซ์ ๐-๒๙๓๔-๔๔๑๑

e-mail : sdbooks@sangdad.com

จากสำนักพิมพ์

กล่าวกันว่า “เอกลักษณ์ของความเป็นชนชาติ ส่วนหนึ่งนั้นสอดแทรกอยู่ในงานศิลปะ” ศิลปะทุกแขนงประหนึ่งดังเครื่องบ่งชี้ถึงรากเหง้าทางวัฒนธรรม อันแฝงไว้ด้วยอารมณ์ความรู้สึกที่สะท้อนให้เห็นถึงตัวตนของคนในชาตินั้นๆ

เนิ่นนานมาแล้วที่ชนชาติไทยได้เริ่มก่อร่างสร้างศิลปวัฒนธรรมของตนเองขึ้นมา ผ่านการถ่ายทอดแลกเปลี่ยนกับต่างชาติในระยะแรก หากกล่าวเฉพาะงานศิลปะหลากหลายแขนงในประเทศไทย เมื่อสืบเสาะกลับไปก็ล้วนพบรูปแบบเชื่อมโยงมาจากวัฒนธรรมอื่นแทบทั้งสิ้น เจกเช่นเมื่อครั้งที่ชาวอินเดียได้นำพุทธศาสนาเข้ามาเผยแพร่ยังประเทศไทย และได้ปรากฏอิทธิพลส่งผลต่อศิลปะไทยอย่างกว้างขวางในแทบทุกด้าน

เมื่อมองกลับไปในภูมิหลังจึงอาจกล่าวได้ว่างานศิลปะไทยได้สืบเนื่องรูปแบบวิธีการมาจากต่างชาติ ก่อนจะวิวัฒนาการจนกลายมาเป็นรูปแบบของตนเองในที่สุด การก่อเกิดขึ้นของลวดลายไทยเพื่อใช้ประกอบในรายละเอียดของการประดับตกแต่งเมื่อคราแรกนั้น จึงประหนึ่งดังการค้นพบเอกลักษณ์แห่งตนเอง ทำให้งานศิลปะไทยมีความอ่อนช้อยละมุนละไม “ศิลปะไทย” แท้จริงจึงอาจหมายถึง ศิลปะที่มีความอ่อนช้อยประณีต ตามอย่างพื้นเพนิสัยของคนไทยโบราณ ทั้งมีความเชื่อมโยงกับพระพุทธศาสนา จนอาจกล่าวได้ในแง่หนึ่งว่า ศิลปะไทยส่วนใหญ่สร้างขึ้นเพื่อรับใช้พระพุทธศาสนาเป็นสำคัญ

ทั้งนี้งานศิลปะไทยเป็นงานที่ต้องอาศัยเวลาในการพิจารณาจึงจะพบกับความซาบซึ้งงดงาม อันสวนทางกับความเป็นจริงในโลกยุคปัจจุบัน ด้วยการใช้ชีวิตแสนเร่งรีบของผู้คน บนพื้นฐานความคิดที่ต้องการจะทำสิ่งต่างๆ กอบโกยสิ่งต่างๆ ให้ได้มากที่สุด หากดูเหมือนว่า ยิ่งเราร่อนรนในการใช้ชีวิตมากขึ้นเท่าใด เรากลับยิ่งมีความสุขได้ยากขึ้น ทั้งมองเห็นความงดงามรอบกายได้น้อยลงเท่ากัน เช่นเดียวกับความซาบซึ้งที่มีต่องานศิลปะไทยของคนรุ่นใหม่ที่จะลดน้อยถอยลงไปทุกที

อย่างไรก็ตาม แม้เนื้อหาในหนังสือเล่มนี้ส่วนใหญ่จะมุ่งให้รายละเอียดเกี่ยวกับความเป็นมาและเรื่องราววิธีการสร้างสรรค์งานศิลปะไทยในรูปแบบต่างๆ หากโดยจุดประสงค์ของการนำเสนออย่างแท้จริงแล้ว ก็เพียงหวังให้เกิดการตระหนักรู้ในคุณค่า อันจะยังผลให้เกิดความร่วมมือร่วมใจกันในการอนุรักษ์งานศิลปะเหล่านี้ไว้สืบไป

ทางสำนักพิมพ์หวังเป็นอย่างยิ่งว่า หนังสือเล่มนี้จะมีส่วนช่วยในการต่อลมหายใจให้แก่งานศิลปะไทยได้บ้าง แม้เพียงเล็กน้อย... ก็ยินดี

สำนักพิมพ์คดี

สิงหาคม ๒๕๕๕

สารบัญ

ช่างศิลป์ไทย	๙
บทนำ : ความเป็นมาในงานศิลป์ไทย	๑๓
๑. งานปูนปั้น	๒๕
๒. งานเครื่องถมและลงยาสี	๗๗
๓. งานเครื่องรัก	๑๐๗
๔. งานประดับมุก	๑๗๑
๕. งานประดับกระจก	๒๐๗
บทส่งท้าย	๒๓๕
บรรณานุกรม	๒๓๘

ช่างศิลป์ไทย

มรดกทางศิลปวัฒนธรรมอันงดงามทั้งหลายดังหลงเหลือปรากฏให้พบเห็นอยู่ในสังคมไทยทุกวันนี้ จะขาดซึ่ง “ช่าง” ผู้สร้างสรรค์ผลงานไปเสียมิได้ โดยหากกล่าวถึงคำว่า “ช่าง” นั้น ย่อมกินความหมายที่กว้างขวาง แต่หากกล่าวเจาะจงเฉพาะเพียง “ช่างฝีมือ” แล้ว อาจแบ่งได้เป็น ๔ ประเภท ดังนี้

๑. ช่างหลวง สังกัดอยู่ในกรมกองราชการต่างๆ มิได้จำกัดมีอยู่แต่ในกรมช่างสิบหมู่เท่านั้น การทำงานของช่างหลวงจึงถือเป็นการทำงานในราชการตามปกติ

๒. ช่างในพุทธศาสนา หรือพระภิกษุผู้ทำงานช่างสร้างสรรค์ผลงานอยู่ตามวัดวาอารามโดยทั่วไป

๓. ช่างเชลยศักดิ์ คือช่างที่ไม่ปรารถนาจะเข้ารับราชการ แต่ต้องการประกอบอาชีพของตนอยู่อย่างอิสระ

๔. ช่างพื้นบ้าน หรือช่างพื้นเมืองที่มีอยู่ทั่วไปในทุกท้องถิ่น เป็นช่างผู้มีฝีมือและความชำนาญในงานประณีตศิลป์พื้นบ้านอันสืบทอดมาจากบรรพบุรุษของตนเอง

นอกจากนี้ยังปรากฏชื่อช่างไทยอีกประเภทหนึ่งมาช้านาน นั่นคือ ช่างสิบหมู่ โดยช่างสิบหมู่แท้จริงก็คือ ช่างหลวง ผู้ซึ่งมีฝีมือและมีความรู้ความชำนาญในงานประณีตศิลป์และวิจิตรศิลป์ในแขนงต่างๆ รวบรวมจัดตั้งเป็นส่วนราชการขึ้น โดยมีภาระหน้าที่ในการสร้างสรรค์งานศิลปกรรมเพื่อสนองงานราชการในส่วนพระมหากษัตริย์

กรมช่างสิบหมู่ จะประกอบด้วยช่างสาขาต่างๆ ดังนี้ ๑. ช่างเขียน ๒. ช่างปั้น ๓. ช่างแกะ ๔. ช่างสลัก ๕. ช่างหล่อ ๖. ช่างกลึง ๗. ช่างหุ่น ๘. ช่างรัก ๙. ช่างบุ ๑๐. ช่างปูน

สำหรับคำว่า “ช่างสิบหมู่” มาจากคำว่า “สิบ” ที่มาจาก “สิบปะ” ในภาษาบาลี หมายถึง ศิลปะ

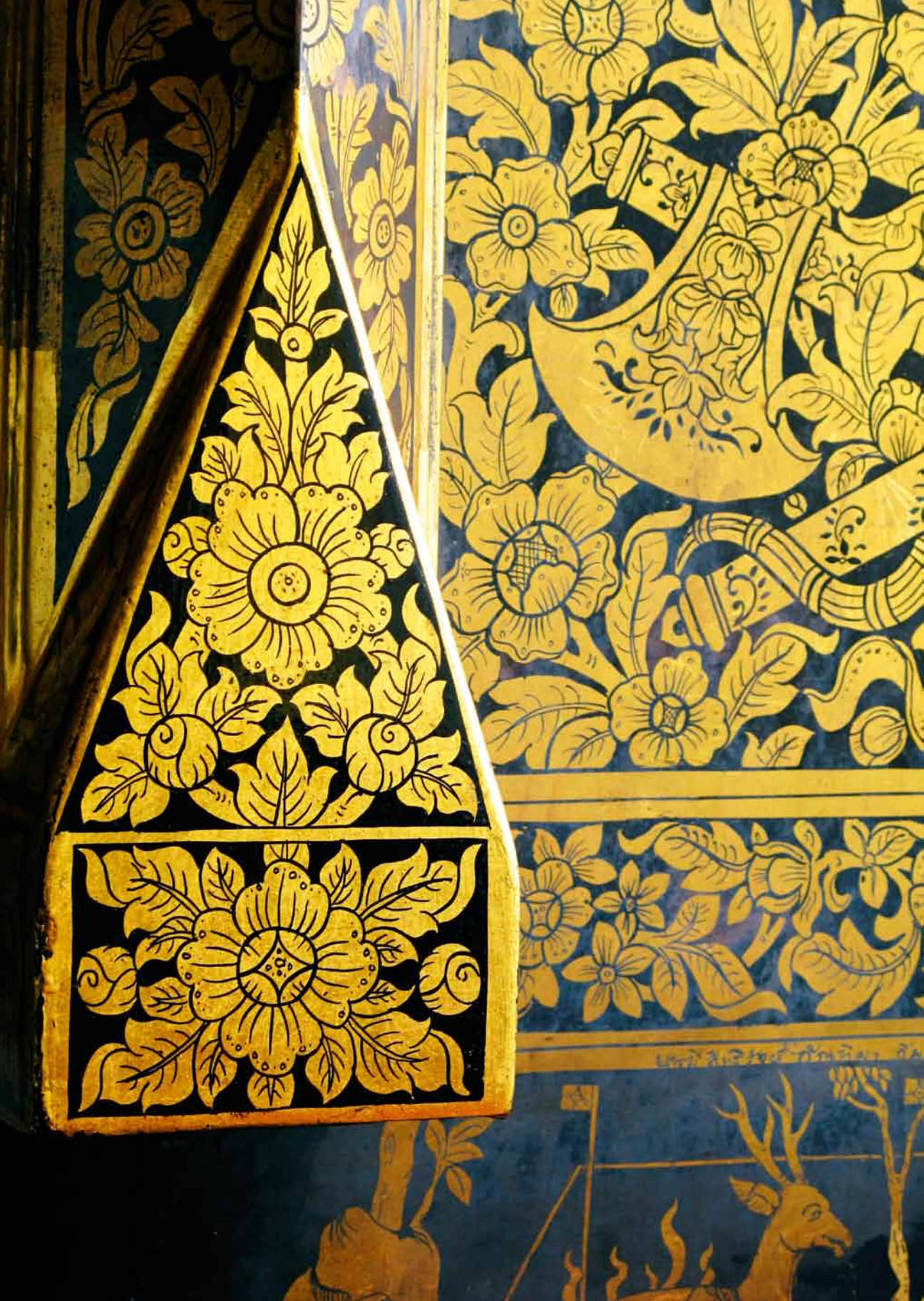
โดยหากกล่าวตามความเป็นจริงแล้ว งานช่างแขนงต่างๆ จะมีมากเกินกว่าสิบหมู่ ดังปรากฏเรื่องราวในพระอริยาบของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ที่ทรงกล่าวถึงความหมายของช่างสิบหมู่ไว้ตอนหนึ่งว่า... “ช่างสิบหมู่เป็นแต่ชื่อกรมที่รวบรวมช่างไว้ มีสิบหมู่ด้วยกัน ไม่ใช่ช่างในบ้านเมืองมีแต่สิบอย่างเท่านั้น”

หากไม่ว่าจะเป็นช่างประเภทใดก็ตาม ย่อมล้วนมีความสำคัญและมีบทบาทในการสร้างสรรค์งานศิลปกรรมในบ้านเมืองเราให้เจริญรุ่งเรืองมานับตั้งแต่อดีตสืบเนื่องมาถึงปัจจุบัน เอกชนผลงานศิลป์ในทุกแขนงอันเป็นที่ประจักษ์มาจนถึงทุกวันนี้

ບາງ

บทนำ : ความเข้ามาในงานศิลป์ไทย

(งานปูนปั้น งานเครื่องถมและลงยาสี งานเครื่องรัก งานประดับมุก งานประดับกระจก)

“งานช่างศิลป์ไทย” ผลงานศิลปะอันแสดงออกถึงเอกลักษณ์ของคนในชาติที่สะท้อนวิถีชีวิตความเป็นอยู่ วัฒนธรรม และค่านิยมของคนไทย ผ่านการแสดงออกทางงานประณีตศิลป์ในแขนงต่างๆ หากกล่าวในความหมายที่เฉพาะเจาะจง งานช่างศิลป์ไทยจึงอาจหมายถึง ผลงานที่รังสรรค์ขึ้นด้วยความประณีตบรรจง ภายใต้วิถีชีวิต ขนบธรรมเนียมประเพณี และวัฒนธรรมอย่างไทย อันแฝงไว้ด้วยแนวคิดและความงดงามอ่อนช้อยทางศิลปะ ทั้งเพื่อการตอบสนองประโยชน์ใช้สอยในชีวิต และเพื่อแสดงออกซึ่งอารมณ์ความรู้สึกแห่งความเป็นไทย

ศิลปกรรมไทยมีความประณีตอ่อนหวาน ตามพื้นเพลักษณะนิสัยของคนไทย หากนับเฉพาะศิลปะตามแบบจารีตประเพณีส่วนใหญ่พบว่ามีความเกี่ยวเนื่องในพุทธศาสนา หรืออาจกล่าวได้ว่าศิลปะไทยส่วนใหญ่สร้างขึ้นเพื่อเชิดชูพุทธศาสนา อันมุ่งผลต่อความรู้สึกของผู้คนในชาติให้เกิดความศรัทธาเลื่อมใสในพุทธศาสนาเป็นสำคัญ

งานประดับกระจก

สำหรับหนึ่งในงานช่างศิลป์ไทยที่มีความเกี่ยวเนื่องในพุทธศาสนาเป็นอย่างยิ่งนั้น คือ งานประดับกระจก ศาสนสถาน

ในภูมิภาคต่างๆ ทั่วประเทศไทยนิยมใช้งานประดับกระจกในการตกแต่ง ดังตัวอย่างร่องรอยของงานประดับกระจกที่ปรากฏอยู่ตามโบราณสถานหลายแห่ง งานประดับกระจกเป็นที่นิยมกันมาช้านาน อาจนับได้ตั้งแต่สมัยล้านนา ดังสันนิษฐานกันว่างานแขนงนี้ไทยน่าจะได้รับอิทธิพลมาจากชาวอินเดีย และได้เผยแพร่เพิ่มความนิยมมากขึ้นในระยะเวลาต่อมา

ในสมัยอยุธยา งานประดับกระจกเป็นที่นิยมอย่างแพร่หลายใช้ทั้งการประดับตกแต่งอาคาร และสิ่งของเครื่องใช้ทางศาสนา รวมถึงงานที่เกี่ยวข้องกับสถาบันพระมหากษัตริย์ ยุคสมัยที่งานประดับกระจกได้รับความนิยมอย่างแท้จริงมากยิ่งขึ้นกว่าสมัยใดๆ นั่นก็คือยุครัตนโกสินทร์ อันเป็นผลมาจากความเฟื่องฟูของงานศิลปะและงานสถาปัตยกรรมต่างๆ ที่ได้รับการทะนุบำรุงและสนับสนุนเป็นอย่างดีจากพระมหากษัตริย์ จึงสามารถพบเห็นงานประดับกระจกได้ตามวัดวาอารามตลอดจนปราสาทราชวังโดยทั่วไป ดังตัวอย่างงานประดับกระจกอันงดงาม บริเวณผนังพระอุโบสถ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม

ทั้งนี้ นอกจากงานประดับกระจกจะให้ความงดงาม การปิดกระจกหุ้มผิววัตถุในส่วนประกอบต่างๆ ทางสถาปัตยกรรม อาทิ ซ่อฟ้า ใบระกา นาค หางหงส์ และคันทวย ฯลฯ ยังถือเป็นการยืดอายุชิ้นงานให้เกิดความคงทนด้วยเช่นกัน

(ภาพซ้าย) ลายรดน้ำปิดทองที่บานหน้าต่างพระวิหาร
วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม กรุงเทพฯ

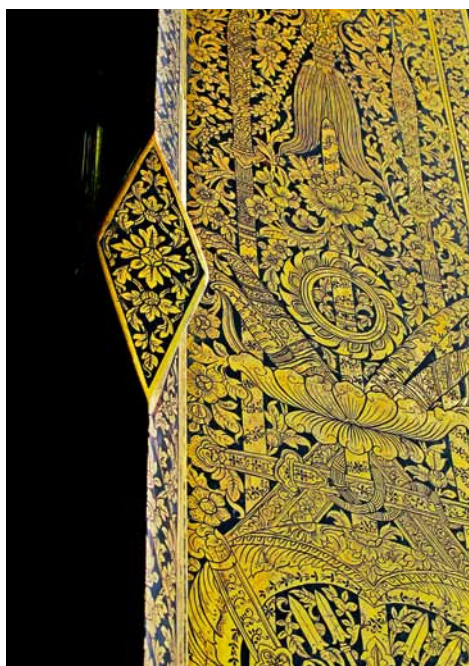
งานปูนปั้น

ส่วนงานช่างศิลป์อีกแขนงหนึ่งที่นิยมใช้ในการประดับตกแต่งศาสนสถาน วัดวาอาราม ได้แก่ งานปูนปั้น อันมีความสำคัญควบคู่กันไปกับงานประดับกระจก นิยมใช้ในการประดับตกแต่งศาสนสถาน ตลอดจนนิยมทำเป็นส่วนประกอบทางสถาปัตยกรรม เนื่องจากศาสนสถานส่วนใหญ่นิยมก่อสร้างด้วยอิฐและศิลาแลง จึงเหมาะกับการปูนปั้นในรายละเอียดของการประดับตกแต่ง และยังเป็นเทคนิคที่ช่างไทยมีความคุ้นเคย วัสดุหาได้ง่ายในแต่ละท้องถิ่น กอปรกับมีความงดงามคงทน ดังนั้น จึงปรากฏงานปูนปั้นประดับตามโบราณสถานในสมัยต่างๆ เรื่อยมา

งานปูนปั้นถือเป็นงานศิลปกรรมสำคัญอย่างหนึ่งที่ปรากฏมีมาช้านาน ดังพบร่องรอยหลักฐานมาแต่ครั้งสมัยทวารวดี ราวพุทธศตวรรษที่ ๑๒-๑๖ จากการได้พบงานปูนปั้นประดับศาสนสถานในแบบต่างๆ มีทั้งที่เป็นลวดลายประติมากรรมรูปพระพุทธรูป เทวตา และรูปบุคคล ในบริเวณเมืองโบราณที่เคยรุ่งเรืองในแถบภาคกลาง โดยสันนิษฐานว่าศิลปกรรมปูนปั้นดังกล่าว น่าจะได้รับการถ่ายทอดมาจากช่างชาวอินเดียที่เดินทางเข้ามาয়ดินแดนแถบนี้ พร้อมๆ กับการเผยแพร่เข้ามาของศาสนาพุทธและฮินดู ผลงานที่นับได้ว่ามีชื่อเสียงและเป็นงานปูนปั้นชั้นเยี่ยมที่ปรากฏหลงเหลืออยู่ในทุกวันนี้ ได้แก่ งาน

ลายรดน้ำปิดทองบานหน้าต่างพระอุโบสถ
วัดเทพธิดาราม กรุงเทพฯ

ลายรดน้ำปิดทองบานหน้าต่างพระวิหาร
วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม กรุงเทพฯ

(ภาพถ่าย) ลายรดน้ำปิดทองหน้าประตูพระวิหาร วัดประยุรวงศาวาส กรุงเทพฯ

ลวดลายปูนปั้นประดับพระปรางค์สามยอด
ที่เมืองลพบุรี อายุอยู่ในราวพุทธศตวรรษ
ที่ ๑๖-๑๗

งานเครื่องถม

นอกจากนี้การเข้ามาเผยแพร่
ศาสนาของชาวอินเดียในระยะแรก ได้ส่ง
ผลให้งานศิลปอีกแขนงหนึ่ง ที่เรียกว่า งาน
เครื่องถม เกิดการแพร่หลายขึ้นที่เมือง
นครศรีธรรมราช (ในอดีตนครศรีธรรมราช
เป็นเมืองท่าเมืองหนึ่งที่มีทั้งชาวมลายู ชาว
ชวา และชาวอินเดีย เข้ามาติดต่อสัมพันธ์
ด้วยเสมอ จึงเอื้อให้เกิดการแลกเปลี่ยน
ในทางด้านศิลปวัฒนธรรม) เมื่อชาว
นครศรีธรรมราชได้รับความรู้เรื่องเครื่องถม
จากชาวอินเดียแล้ว วิชาเครื่องถมจึงได้
แพร่หลายเข้ามาสู่กรุงศรีอยุธยา ก่อนแพร่
หลายมายังกรุงเทพฯ ตามการอพยพของ
ชาวเมืองนครศรีธรรมราชเมื่อสมัยรัชกาล
ที่ ๑ ดังปรากฏชื่อหมู่บ้านแห่งหนึ่ง เรียก
ว่า บ้านพานถม หลังวัดปริณายก ถนน
พระสุเมรุ กล่าวกันว่าชาวบ้านแห่งนี้ทำ
พานถม ชันถม ขายกันมาช้านานแต่ครั้ง
โบราณ หากปัจจุบันไม่พบหลงเหลือการ
ทำเครื่องถมที่หมู่บ้านแห่งนี้แล้ว

แม้ว่าในระยะแรกความรู้ที่เกี่ยว
กับการทำเครื่องถมจะเป็นวิทยาการที่คน
ไทยรับมาจากต่างชาติ หากเมื่อได้รับเข้า
มาอยู่ในสังคมไทยแล้ว ก็ได้มีการประยุกต์
ปรับเปลี่ยนให้เป็นอย่างไทย ทำลวดลาย
ประดับอย่างไทย อันส่งผลให้งานเครื่อง
ถมคลี่คลายกลายมาเป็นงานช่างศิลป์ไทย
ไปในที่สุด

งานเครื่องลงยาสี

ส่วนศิลปะการทำเครื่องใช้อีก
ประเภทหนึ่งที่มีกรรมวิธีการทำคล้ายคลึง

กับเครื่องถม และเชื่อได้ว่าน่าจะรับมาจาก
ต่างชาติเช่นกัน คือ เครื่องลงยาสี หรือ
เครื่องลงยาสีราชาวดี ที่ได้ปรากฏอยู่คู่
กับสังคมไทยมาเป็นเวลาช้านาน นับตั้งแต่
สมัยกรุงศรีอยุธยา และเป็นส่วนหนึ่งของ
เครื่องราชบรรณาการที่สมเด็จพระนารายณ์
มหาราชพระราชทานให้แก่พระเจ้าหลุยส์
ที่ ๑๔ แห่งฝรั่งเศส สำหรับประวัติความ
เป็นมาของเครื่องลงยาสีนั้นเชื่อกันว่า มี
แหล่งกำเนิดอยู่ในตะวันออกกลาง และคน
ไทยน่าจะได้รับอิทธิพลงานช่างชนิดนี้มา
จากชาวอาหรับและชาวเปอร์เซียที่เดินทาง
เข้ามาติดต่อค้าขาย และได้แพร่หลายเรื่อย
มา ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้า
เจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔ ถือเป็นยุครุ่งเรืองของ
การทำเครื่องลงยาสี โดยมีพระเจ้าบรมวงศ์
เธอ กรมขุนวรจักรธรานุภาพ ทรงเป็นผู้
กำกับช่างแขนงนี้ ดังจะเห็นได้ว่าใน
เวลาต่อมาเครื่องราชูปโภคและราชูปโภค
รวมทั้งเครื่องประกอบยศของเจ้านายและ
ขุนนางต่างๆ ตลอดจนทั้งเครื่องประกอบ
สมณศักดิ์ของพระภิกษุสงฆ์ล้วนเป็นเครื่อง
ลงยาสีราชาวดีเสียเป็นส่วนใหญ่

งานเครื่องรัก

ทั้งนี้ แม้การติดต่อแลกเปลี่ยนทาง
ศิลปวัฒนธรรมส่วนใหญ่ของไทยในระยะ
แรกจะมีกับประเทศอินเดีย อันมุ่งประโยชน์
ในทางศาสนาเป็นสำคัญ หากสำหรับชาว
จีนแล้ว ก็ถือเป็นอีกชนชาติหนึ่งที่เข้ามา
ติดต่อสัมพันธ์กับประเทศไทยมาช้านาน
และสันนิษฐานกันว่าชาวจีนนี่เองที่อาจ
เป็นผู้นำงานศิลปอีกแขนงหนึ่ง ที่เรียกว่า
งานเครื่องรัก เข้ามาในประเทศไทย ดังหลัก
ฐานข้อความที่ปรากฏในสารานุกรมทาง
ศิลปะ กล่าวว่า งานเครื่องรัก (Lacquer

work) มีต้นกำเนิดอยู่ในประเทศจีน ตามการพบหลักฐานเก่าแก่ที่สุดเป็นชิ้นส่วนของงานหัตถกรรมโบราณที่มีอายุอยู่ในราว ๗๐๐ ปีก่อนคริสตกาล และต่อมาได้พบว่ามีการใช้เครื่องรักแพร่หลายมากขึ้นในสมัยราชวงศ์ฮั่น ที่มีอายุอยู่ในราว ๒๐๖ ปีก่อนคริสตกาล ถึงราว ค.ศ. ๒๒๐

ส่วนอีกความเห็นหนึ่งได้กล่าวว่า คนจีนรู้จักทำเครื่องรัก (Lacquer ware) อย่างแพร่หลายก่อนชาติอื่นๆ มากกว่า ๓,๐๐๐ ปี ดังที่ได้พบหลักฐานชิ้นส่วนของเครื่องรักในหลุมฝังศพอายุหลายพันปีสำหรับงานเครื่องรักของไทยคงได้สืบทอดความรู้ดังกล่าวมาจากประเทศจีนในช่วงเวลาที่ใกล้เคียงกับพม่า และการทำเครื่องรักของไทยโดยเฉพาะในแคว้นล้านนานั้น คงมีมาช้านานแล้ว ดังปรากฏหลักฐานที่กล่าวถึงไว้ในพงศาวดารพม่าว่าเมื่อครั้งพระเจ้าบุเรงนองยกทัพมายึดครองเมืองเชียงใหม่นได้ใน พ.ศ. ๒๑๐๑ ได้กวาดต้อนครัวเรือนและช่างฝีมือจำนวนมากไปไว้ที่พม่า ซึ่งในจำนวนนี้มีช่างเครื่องรักรวมอยู่ด้วย และปัจจุบันยังคงปรากฏการทำเครื่องรักอย่างไทยอยู่ที่เมืองพุกาม

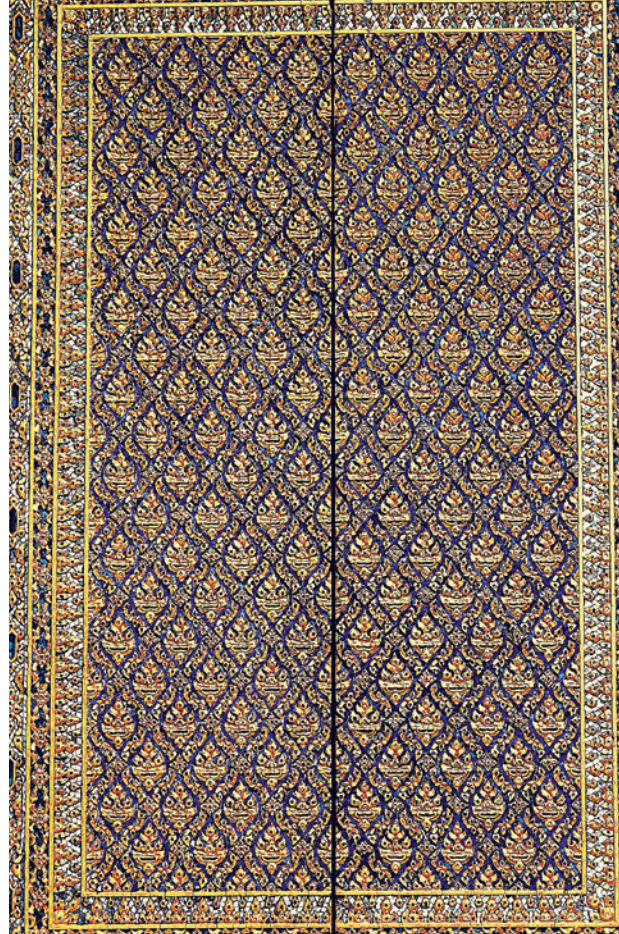
อย่างไรก็ตามงานลงรักปิดทองที่ปรากฏอยู่ในสังคมไทย ได้ผ่านการพัฒนาจนมีรูปแบบที่หลากหลาย มีเทคนิควิธีการและวัสดุที่ใช้ประกอบในการประดับตกแต่งที่แตกต่างกัน ทั้งงานลงรักปิดทอง งานปิดทองลายรดน้ำงานกำมะลอ และงานภาชนะเครื่องรักหรือเครื่องเงิน (Lacquer ware)

(ภาพบน) บานประตูปิดทองประดับกระจก

วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม กรุงเทพฯ

(ภาพล่าง) งานประดับกระเบื้องเบญจรงค์ ปิดทอง

ประดับกระจก วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม กรุงเทพฯ

งานปูนปั้นซุ้มประตู
วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม กรุงเทพฯ

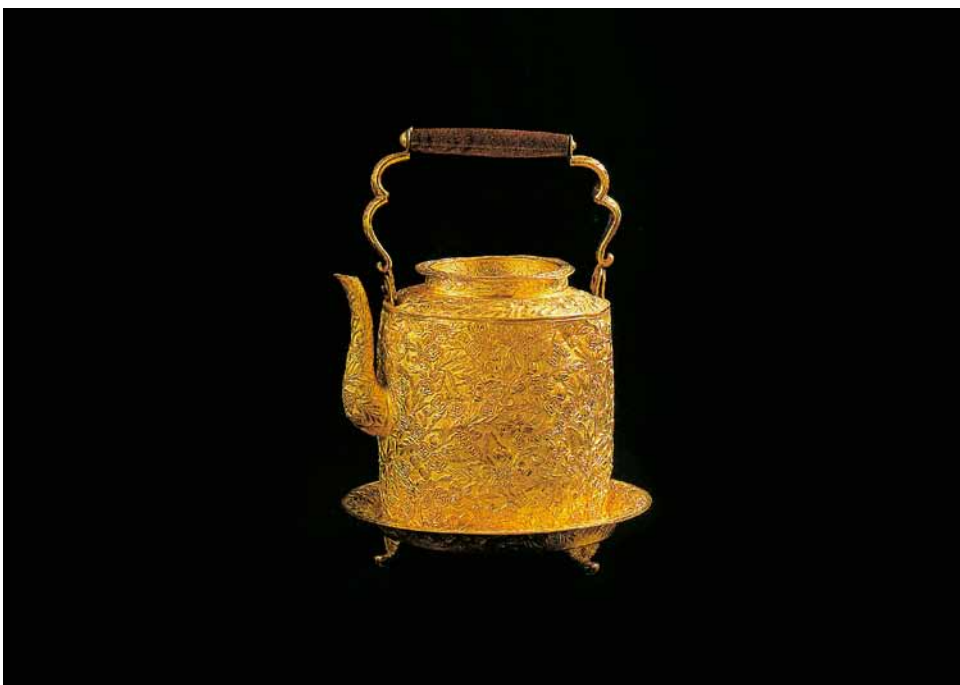
งานปูนปั้นด้านหน้าพระอุโบสถวัดมิ่งเมือง
จังหวัดน่าน

จวบจนถึงปัจจุบัน งานลงรักปิดทองยังคงเป็นงานศิลปกรรมที่มีความสำคัญอยู่เสมอมา ดังจะเห็นได้จากผลงานทางศิลปกรรมที่ปรากฏในพระบรมมหาราชวัง รวมถึงส่วนประกอบต่างๆ ของวัดวาอารามโดยทั่วไป

งานประดับมุก

นอกจากนี้ยังปรากฏหลักฐานที่เชื่อได้ว่างานประดับมุก ก็อาจได้รับอิทธิพลมาจากช่างชาวจีนเช่นกัน หรืออย่างน้อยก็อาจนับตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นต้นมา ส่วนหนึ่งนั้นเพราะการทำงานประดับมุกปรากฏอยู่เพียงไม่กี่ประเทศในภูมิภาคนี้ของโลก อันได้แก่ ประเทศจีน เวียดนาม ญี่ปุ่น รวมถึงประเทศไทย หากกรรมวิธีในการทำงานประดับมุกของไทย จะมีความผิดแผกแตกต่างไปจากประเทศอื่น อันเนื่องมาจากช่างไทยได้พัฒนาเทคนิคและวิธีการ

ทำงานประดับมุกขึ้นมาจนเป็นรูปแบบของตนเอง ทำให้งานประดับมุกของไทยมีความงดงามและมีเอกลักษณ์ ทั้งนี้ กรรมวิธีการทำงานประดับมุกของไทยจะทำได้ด้วยการตัดมุกเป็นชิ้นเล็กๆ ประดับลงบนพื้นที่ที่เตรียมไว้ ใช้รักเป็นตัวเชื่อมและถมพื้น แล้วจึงขัดให้เรียบจนเห็นลายมุก ส่วนงานประดับมุกของจีนและญี่ปุ่น จะใช้วิธีฝังมุกลงไปเนื้อไม้ที่ย้อมสีดำ ดังตัวอย่างของเครื่องใช้และเครื่องเรือนประดับมุกของจีน โดยในสมัยโบราณงานประดับมุกถือเป็นงานศิลปหัตถกรรมชั้นสูง ไม่เป็นที่นิยมในหมู่ประชาชนทั่วไป ส่วนใหญ่ปรากฏเฉพาะในงานประดับตกแต่งอาคารทางศาสนา และในงานประดับสิ่งของเครื่องสูงของพระมหากษัตริย์เท่านั้น เนื่องจากการประดับมุกเป็นงานศิลปที่ต้องอาศัยทั้งฝีมือ ความ

ภาพพระสูตราส ทองคำบุคูนลวดลาย

หีบพระศรีทองคำลงยา

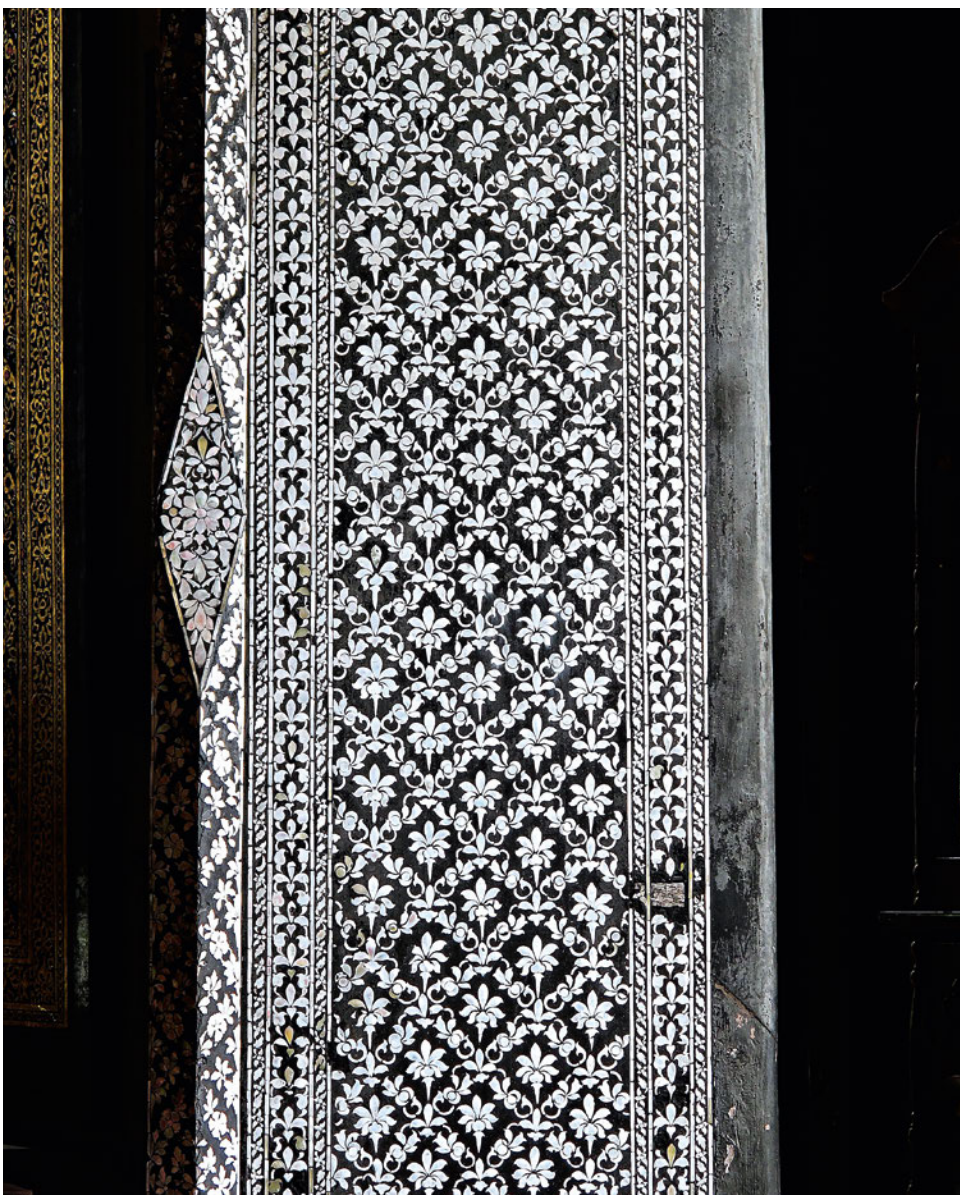

ลายประดับมุกที่บานหน้าต่างพระอุโบสถ วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม กรุงเทพฯ

ละเอียดประณีต รวมถึงเป็นงานที่ต้องใช้
แรงงานช่างหลากหลายสาขา จึงจะสามารถ
รังสรรค์ผลงานศิลปะอันงดงามเช่นนี้ขึ้น
มาได้สำเร็จ

การสร้างงานประดับมุกในสมัย
รัตนโกสินทร์ยังคงสืบทอดแบบแผนเดิม

สืบเนื่องมาจากกรุงศรีอยุธยา ดังเมื่อครั้ง
ที่พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก
ทรงสร้างวัดพระศรีรัตนศาสดาราม และ
ทรงโปรดให้สร้างบานประตูพระอุโบสถเป็น
ลวดลายกระหนกकिनร บรรจุอยู่ภายในรูป
วงกลม มีรูปสัตว์หิมพานต์ต่อออกจากปลาย

บานประตูประดับมุกพระวิหาร วัดประยุรวงศาวาส กรุงเทพฯ

ข้อกระหนก หากสำหรับงานประดับมุกอายุเก่าแก่ที่สุดที่ยังคงปรากฏหลงเหลืออยู่ในทุกวันนี้ คือ งานประดับมุกตู้พระไตรปิฎก (ปัจจุบันเก็บรักษาไว้ในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร) จากลักษณะลวดลายสันนิษฐานได้ว่า น่าจะอยู่ในสมัยแผ่นดิน

สมเด็จพระเจ้าเสือ ราว พ.ศ. ๒๒๔๖-๒๒๕๑ มีลวดลายเป็นกระหนกหางนาค บานตู้ด้านซ้ายประดับภาพพระนารายณ์ทรงครุฑ บานด้านขวาประดับภาพพระอินทร์ทรงช้างเอราวัณ นับเป็นงานประดับมุกที่มีฝีมือประณีตงดงามยิ่งนัก

A photograph of a stone relief carving featuring two standing Buddhist figures, likely Bodhisattvas, flanking a central vertical axis. The figures are adorned with elaborate, multi-tiered headdresses (mukuta) and intricate jewelry, including necklaces and armlets. They wear long, flowing robes with detailed folds and patterns. The background of the relief is decorated with carved floral and foliate motifs. The entire scene is set within a recessed rectangular frame on a larger stone surface.

១. ពាណិជ្ជកម្ម

๑. งานปูนปั้น

(ภาพบน) ประติมากรรมปูนปั้นนูนต่ำ ประดับศาสนสถาน พบที่เมืองคูบัว จังหวัดราชบุรี
(ภาพซ้าย) งานปูนปั้น ศิลปะสุโขทัย

ลวดลายและภาพอันวิจิตรบรรจงของปูนปั้นที่รังสรรค์ขึ้นจากฝีมือช่าง สอดผสานประดับตกแต่งด้วยเรื่องราวตามส่วนประกอบต่างๆ ทางสถาปัตยกรรมของศาสนสถาน ถือเป็นอีกหนึ่งในงานช่างศิลป์ไทยที่แพร่หลายและปรากฏมีช้านานตั้งแต่ครั้งสมัยโบราณ ทั้งนี้เนื่องจากศาสนสถานส่วนใหญ่ของไทยจะก่อสร้างด้วยอิฐและศิลา

แลง จึงมีความสอดคล้องตัวกับงานปูนปั้น ในรายละเอียดของการประดับตกแต่ง ก่อปรกับการที่งานปูนปั้นเป็นเทคนิคที่ช่างไทยมีความคุ้นเคย วัสดุหาได้ง่ายในท้องถิ่น มีความงดงาม และความคงทน จึงปรากฏพบเห็นงานศิลปะปูนปั้นประดับประดาอยู่ตามโบราณสถานในทุกยุคทุกสมัยตลอดมาจนถึงปัจจุบัน

(ภาพบน) พระพุทธรูปปูนปั้น ในซุ้มจระนำรัตนเจดีย์ วัดจามเทวี จังหวัดลำพูน

(ภาพขวา) พระพุทธรูปปูนปั้น สมัยทวารวดี

ความเป็นมาของงานปูนปั้น

งานปูนปั้นไทยปรากฏมีมาช้านาน ดังพบร่องรอยหลักฐานมาแต่ครั้งสมัยทวารวดีราวพุทธศตวรรษที่ ๑๒-๑๖ จากการได้พบงานปูนปั้นประดับศาสนสถานในลักษณะต่างๆ ทั้งแบบที่เป็นลวดลายประติมากรรมรูปพระพุทธรูป เทวตา และรูปบุคคล ในบริเวณเมืองโบราณที่เคยรุ่งเรือง

ของภาคกลาง เช่น เมืองนครปฐม เมืองลพบุรี เมืองคูบัว (ตำบลคูบัว อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี) เมืองอู่ทอง (อำเภออู่ทอง จังหวัดสุพรรณบุรี) และเมืองมโหสถ (จังหวัดปราจีนบุรี) นอกจากนี้ ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือยังได้พบร่องรอยหลักฐานที่เมืองฟ้าแดดสงยางสูง ในจังหวัดกาฬสินธุ์ และภาคเหนือที่เมืองหริภุญชัย (ลำพูน) เป็นต้น

(ภาพบน) ประติมากรรมปูนปั้นนูนต่ำ
ระดับศาสนสถาน พบที่เมืองคูบัว จังหวัดราชบุรี
(ภาพล่าง) งานปูนปั้นระดับศาสนสถาน สมัยทวารวดี

โดยสันนิษฐานกันว่าศิลปะการปั้นปูนดังกล่าวนี้คงได้รับการถ่ายทอดมาจากช่างชาวอินเดียที่เดินทางเข้ามาสู่ดินแดนแถบนี้พร้อมๆ กับการเผยแพร่เข้ามาของศาสนาพุทธและฮินดู

ในช่วงระยะเวลาต่อมางานปูนปั้นได้รับความนิยมเพิ่มขึ้นเป็นอันมาก ใช้ในการประดับตกแต่งศาสนสถานกันอย่างแพร่หลาย ผลงานที่นับได้ว่ามีชื่อเสียงและเป็นงานศิลปกรรมปูนปั้นชั้นเยี่ยมที่ปรากฏหลงเหลือมาถึงทุกวันนี้ได้แก่ ลวดลายปูนปั้นประดับพระปรางค์สามยอดที่เมืองลพบุรี อาอยู่อยู่ในราวพุทธศตวรรษที่ ๑๖-๑๗ (สมัย

(ภาพบน) ลวดลายปูนปั้นประดับศาสนสถาน
สมัยสุโขทัย

(ภาพล่าง) พระพุทธรูปปูนปั้น
วัดพระศรีรัตนมหาธาตุสุโขทัย จังหวัดสุโขทัย

ลพบุรี) งานปูนปั้นที่ปรากฏในช่วงเวลานี้
เป็นงานที่ได้สืบทอดมาจากสมัยทวารวดี
ลักษณะจะเป็นงานปูนปั้นนูนสูงที่มีความ
ลึกของลวดลายค่อนข้างมาก ปูนที่ใช้ปั้น
มีคุณภาพสูง และมีความคงทน

ต่อมาในสมัยอยุธยาหรืออยู่ทอง
ราวพุทธศตวรรษที่ ๑๙-๒๐ งานปูนปั้น
สำคัญในยุคนี้คืองานอันปรากฏอยู่ที่พระ
ปรางค์วัดสองพี่น้อง เมืองสุพรรณบุรี และที่
วัดไชย อำเภอกำแพง จังหวัดลพบุรี รวมถึงที่
เมืองสุโขทัย สำหรับในช่วงราวพุทธศตวรรษ
ที่ ๑๙-๒๐ ยังได้พบลวดลายปูนปั้นที่มี
ฝีมืองดงามอีกหลายแห่ง อาทิ ลวดลายปูน